

Ponyi László: Roma közösségi házak kialakulása, előzményei - nemzetközi és hazai tapasztalatok

Bevezetés

Jelen tanulmányunk egy regionális kutatás elméleti fejezetének része, amelyet az Észak-magyarországi régióban folytattunk 2015-2016-ban. A vizsgálatban 32 roma közösségi házat vizsgáltunk részben kérdőíves, részben interjúk módszerrel. A kutatásunk kezdeti időszakában úgy véltük, hogy a roma közösségi házak^[1] lényegében a közművelődési, kultúrákövetítő intézményrendszer azon elemei, amelyek olyan fontos, hiánypótló és komplex szociokulturális^[2] tevékenységeket, részben önkormányzati és részben állami feladatokat látnak el, amelyek a romák társadalmi integrációjának felgyorsítását szolgálják. Témaválasztásunk kezdeti időszakában még sok megválaszolatlan kérdéssel bírtunk velük kapcsolatban. A roma közösségi házak rendszerváltást követő időszakáról lényegében nem rendelkezünk információval. Megbízható adatbázisok napjainkig sem állnak rendelkezésre, az interneten időnként napvilágot lát egy-egy hír roma közösségi házak létrejöttéről vagy éppen bezárásáról. Nem tudtunk biztos adatokat a számukról, szervezeti felépítésükről, típusaikról, tevékenységükről, finanszírozásukról. Néhány korábbi forrástól eltekintve nem álltak rendelkezésre objektív adatok a fenntartóikról, a vezetőikről és arról sem, hogy kik, milyen számban és milyen összetételben látogatják ezeket a közösségi tereket. Arról sem tudtunk, hogy milyen jellemzőik vannak a szervezet, a finanszírozás és a tevékenység szempontjából. Azzal, hogy nevükben és tevékenységükkel elsősorban a roma lakosságot célozzák, olyan szegregáló intézményeknek, szervezeteknek tekinthetjük-e őket, ahonnan lényegében kizárnak más, nem roma származású rászorulókat? Maguk a roma közösségi házak is szegregálnának lényegében? Úgy gondoltuk, az empirikus kutatásunk alapján választ tudunk majd adni a fenti kérdésekre. A roma házak empirikus vizsgálatának elméleti előkészítésére ígérkezett alkalmasnak a kisebbségi közösségi terek, intézmények nemzetközi és hazai előzményeinek vizsgálata, melyet az alábbiakban mutatunk be.

Nyugati minták és a magyarországi közösségfejlesztés kialakulása

Az elsősorban kisebbségek számára létrehozott közösségi szinterek gyakorlatában a nyugati mintákat lehet említeni elsőként. Ezek tanulmányozására főként a rendszerváltás után kínálkozott több lehetőség a hazai kutatók számára. Követendő nyugati példának mutatkozott az, hogy a kisebbségi közösségi szinterek léte és tevékenysége szorosan összetartozott a közösségfejlesztéssel mind elméleti, mind gyakorlati szempontból. A 20. század elején először az Egyesült Államokban indultak azok a közösségfejlesztési kezdeményezések, amelyek lényegében párhuzamosan jelentkeztek a munkafolyamatok irányításának és szervezésének tudományos alapra helyezésével. Itt elsősorban Frederick Winslow Taylor és Henry Fayol munkásságát kell kiemelni (Taylor 1983; Fayol 1984).

A közösségfejlesztési (community development) és a közösségszervezési (community organization) tevékenység egy ideig a lakókörnyezeti esetmunkát (casework) és a szociális csoportmunkát egészítette ki (groupwork). A közösségfejlesztés Európában először Angliában, az 1960-as években jelentkezett a hátrányos helyzetű térségek, városok és az ott élő közösségek fejlesztésére. Az angol példa szerint a közösségfejlesztés olyan folyamat, amely segít abban, hogy a helyi közösségek tisztázhassák és kifejezhessék szükségleteiket, céljaikat és közös cselekvést indítsanak ezek kielégítésére, illetve elérésére. Jelentős Hollandiában, az angliával egyidőben kibontakozó közösségfejlesztési tevékenység, amely részben a kormányzati, részben a nem önkormányzati szektor kezdeményezésére jött létre. A közösségfejlesztés holland szervezetei decentralizáltak, és a helyi önkormányzati testületek döntenek el, hogy kit és milyen célok érdekében támogatnak. Franciaországban a közösségfejlesztés alapvető bázisa a kulturális intézmények hálózata. Magyarországon a közösségfejlesztés elmélete és gyakorlata főként holland közvetítéssel jelentkezett, de hatással volt rá az angol, francia és részben német példa és módszertan is (Sári 1997:19-21, Juhász 2016:104).[\[3\]](#)

A közösségfejlesztés, mint tevékenység és szakmai professzió a múlt század hetvenes éveiben indult Magyarországon. Elsősorban a közművelődési tevékenységből nőtt ki, annak lett az egyik markáns szakmai orientációja. Olyan nevekhez köthető a teljesség igénye nélkül, mint Beke Pál, Vercseg Ilona, Varga A. Tamás, Péterfi Ferenc, akik az akkori Népművelési Intézet, majd későbbi jogutód intézményeiben dolgoztak, és mind a közművelődés, mind a közösségfejlesztés tekintetében főként francia tapasztalatokra támaszkodtak. A rendszerváltás időszakában ők alapították a Községfejlesztők Egyesületét (1989), amely szervezeti kerete és egyben szellemi műhelye is a magyarországi községfejlesztők mozgalmának.[\[4\]](#) Meg kell említeni Durkó Mátyás nevét is, akinek francia kutatókkal való kitűnő személyes kapcsolata is eredményezte a községfejlesztés elméletének és gyakorlatának beépülését a közművelődésbe és annak felsőfokú képzésbe (Sári 1997:19-21).[\[5\]](#) A nyugati minták elméletének és gyakorlatának a középpontjában jelentkezik az az elképzelés is, hogy a községfejlesztők nem csak a hagyományos módon fejlesztik a községet, hanem feladatokat is vesznek át az államtól, vagy az önkormányzatoktól. Egyszerűsítik a bürokratikus rendszert, az ügyintézési folyamatokat felgyorsítják. Tevékenységi körük kiszélesedik, pl. a családokat segítő feladatok mellett megjelennek a képzések, vállalkozásfejlesztő programok és munkaerő-piaciprogramok is. Elterjedt az a modell, amikor egy adott kisebbség hoz létre saját intézményt/szolgáltató központot/községi házat. Az USA-ban, dél-dakotai indiánok olyan szolgáltató központot hoztak létre, amelyben sport, oktatási és kulturális programokat valósítanak meg. Brooklynban egy jogsegéllyel foglalkozó szervezet alakított ki községi házhoz hasonló szervezetet és tevékenységet. Itt is többféle tevékenység jelenik meg: jogsegély, drogprevenció, bűnmegelőzés, tréningek (Lukács 2001a:9-11).

A roma közösségi házak kialakulása

A magyarországi roma közösségi házak előzményeit tekintve, a múlt század hetvenes éveiben engedélyezte először a szocialista államhatalom – a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ), illetve a Hazafias Népfront által kontrollált – roma hagyományőrző csoportok, cigányklubok létrejöttét. Mindez beleágyazódott az 1970-es években jelentkező klubmozgalomba. A következő évtizedben további klubok alakultak, ezek azonban már nem csak a hagyományőrzést tekintették feladatuknak, hanem az adott roma közösség fejlesztését is. Úgy gondoljuk, hogy ezek az intézmények kezdetben másolták a művelődési házak tevékenységstruktúráját és később „szakosodtak” a romák körében jelentkező szükségletek kielégítésére és különböző szolgáltatások nyújtására. A rendszerváltást követően azonban, néhány kivételtől eltekintve, ezek a szervezetek, intézmények és klubok megszűntek.

A kutatást megelőző forrásfeltáró tevékenység alapján megállapíthatjuk, hogy az első roma közösségi házakkal kapcsolatos programok az 1990-es évek végén indultak és ebben két szervezetnek volt meghatározó szerepe. Többek között megemlíthetjük az Autonómia Alapítványt, a Közösségfejlesztők Egyesületét, és az akkori Magyar Művelődési Intézetet. Az USAID^[6] 1998 végén négy fejlesztési programot hirdetett meg az országban. A négy projekt közül a „Roma Közösségi Központok” címmel meghirdetett pályázati program az Autonómia Alapítvány gondozásába került (Lukács 2001b:3-5). Ez a pályázat, amelyet roma civil szervezetek számára írtak ki, az ország 7 hátrányos helyzetű településén megvalósítandó roma közösségi központ létrehozásához, működtetéséhez és programjaikhoz nyújtott segítséget. A cél az volt, hogy ezen közösségi színterek a roma lakosság számára olyan programokat nyújtsanak, amelyek a közösségfejlesztés, a képzés és a szervezési feladatok révén képesek hozzájárulni a gazdasági, szociális és társadalmi esélyegyenlőség megteremtéséhez. A pályázaton győztes szervezeteknek három alprogramot lehetett megvalósítaniuk: a közösségi ház, az oktatási, valamint a vállalkozásfejlesztési alprogramot.^[7] Lukács alapján (2001b:8) a projektek bonyolítása során a legnagyobb problémát a szakszerű tervezés és menedzselés hiánya jelentette. Éppen ezért az Alapítvány még 1999 júliusában tréninget szervezett a projekt résztvevői számára. Itt merült fel az ötlet is, hogy a 7 szervezet hozzon létre olyan országos, koordinációs egyeztető csoportot, amely a továbbiakban szakmai irányítóként tudja segíteni a közösségi központok munkáját. Az Alapítvány támogatta ezt az indítványt, és a közös munka eredményeképpen 1999 szeptemberében, Debrecenben megalakult a Roma Közösségfejlesztők Országos Egyesülete.^[8]

Az Autonómia Alapítvány beszámolója alapján, a közösségi ház alprogram rendelkezett a legváltozatosabb programstruktúrával, hiszen a hagyományos kultúraközvetítéstől kezdve, a szociális tevékenységeken át, az épületek felújításig vagy éppen a jogi tanácsadásig, szinte minden esemény ennek az alprogramnak a keretén belül zajlott. A szervezetek a már korábban elindított programjaikat is ennek a támogatásnak a segítségével tudták befejezni. A 7 közösségi színtér rendezvényei az országban hozzávetőlegesen 10.000 – 12.000 résztvevőt érintettek. Az oktatási alprogram eredményeként 100 iskoláskorú gyerek és mintegy 120 általános iskolai végzettséggel rendelkező, de szakmával nem bíró fiatal jutott képzési lehetőséghez. A vállalkozásfejlesztési alprogram keretében pedig összesen 137 roma vett részt a tanfolyamokon, akiknek ezt követően lehetőségük nyílt vállalkozási támogatásra pályázni. A közösségi színterek munkatársai a projektek tervezésében, kivitelezésében, a munkaszervezésben és a közösségfejlesztésben is számos tapasztalattal gyarapodtak. A projektek egyik legfontosabb eredménye az a partneri háló volt, amelyet a központoknak sikerült kialakítaniuk a helyi és országos partnerekkel. Jelentős infrastrukturális fejlesztések is történtek, amelyek erősítették a közösségi színterek központ

jellegét (Lukács 2001b:4).

Itt kell megjegyeznünk azonban, hogy közművelődés-szakmai nézőpontból több vonatkozásban sem tudunk egyetérteni a beszámoló néhány következtetésével.

„A program során támogatott szervezeteknek azért sem volt egyszerű a feladatuk, mivel ma Magyarországon nincs olyan intézményrendszer, amely a közösségi házakhoz mintát tudott volna nyújtani. A rendszerváltás előtti „népművelési” politika egyik alapvető intézménye volt a kultúrházak hálózata, ezek azonban a múlt rendszerrel együtt tűntek el. Ugyanakkor a közösségi ház program keretében is, több résztvevő számára, ez szolgált mintaként. Egy olyan típusú szolgáltatási rendszernek, amely nemcsak a kulturális szférát próbálja felölelni, hanem programokon keresztül a szociális, munkanélküliséggel vagy akár vállalkozásokkal kapcsolatosan is adni próbál, nincsenek hagyományai” (Lukács 2001b:3). A fenti megállapítások több szempontból sem állják meg a helyüket. Egyrészt Magyarországon a közművelődési intézmények (közösségi színterek) hálózata a rendszerváltás után is fennmaradt. Tevékenységében, szervezetében és finanszírozásában is meg tudott újulni az elmúlt évtizedekben. A közművelődés országos szakmai, módszertani háttérszervezetének, a Nemzeti Művelődési Intézetnek és jogelődjeinek egyik markáns feladatköre éppen a közösségfejlesztés volt korábban is, ma is. A Nemzeti Művelődési Intézet jogelődjeinél évtizedeken keresztül a kisebbségek – köztük a cigányság – kulturális, közművelődési feladataival önálló szervezeti egység is foglalkozott. Példakéntezúton hivatkozunk arra a képzésre is, amelyet a Magyar Művelődési Intézet segítségével a Közösségfejlesztők Egyesülete szervezett roma közösségi házak vezetőinek 1999 októbere és 2000 áprilisa között.[\[9\]](#)

Másrészt hangsúlyoznunk kell azt is, hogy „a rendszerváltás előtti népművelési politika”, „a kultúrházak hálózata” szóhasználat már a sztálinista tömegkultúra modelljének kudarcba fulladásával, az ötvenes évek elmúltával idejét múlt fogalmakká váltak. Véleményünk szerint a probléma inkább abban jelentkezik, hogy a közművelődési intézményrendszer és annak országos szakmai módszertani háttérintézménye nem segítette korábban a roma közösségi színtereket. Nem építette be őket a közművelődési intézmények hálózatába, nem segítette őket, hogy mint közösségi színterek, a települési önkormányzaton keresztül hozzájuthassanak a közművelődési és közgyűjteményi normatívához és nem adott szakmai, módszertani segítséget a színterek vezetőinek. Lényegében nem ismerte fel a saját maga lehetőségeit és jelentőségét a társadalmi integrációs folyamatokban.

Országos roma kulturális és oktatási szakmai és módszertani központ

Meg kell jegyeznünk, hogy sem korábban, sem napjainkban a roma kisebbség nem rendelkezik olyan országos hatókörű kulturális és oktatási szakma-módszertani háttérintézménnyel, amely munkájával segíthetné a magyarországi roma közösségi házak tevékenységét. Úgy gondoljuk, hogy ezek az intézmények kezdetben másolták a művelődési házak tevékenységstruktúráját és később „szakosodtak” a romák körében jelentkező szükségletek kielégítésére és különböző szolgáltatások nyújtására.

Az országos hatáskörrel rendelkező roma szakmai és módszertani intézmény felállításának igénye már többször is megfogalmazódott az elmúlt mintegy fél évszázad alatt. Erdős Kamill az 1950-es évek végén, a Cigány Kulturális Szövetség az 1970-80-as években, Szász János és Daróczi Ágnes pedig az 1980-1990-es években vetette fel markáns véleményként egy országos hatáskörű roma

kulturális háttérintézmény létrehozásának szükségességét. A roma kultúra és folklór dokumentumainak és tárgyainak gyűjtése során jelentős anyag halmozódott fel a Nemzeti Művelődési Intézet jogelődjeinél és a Cigány Ház – Romano Kherben is (Kállai 2010:152).

Az előrelépés jelének számított, hogy az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat 1998-ban létrehozta az azóta megszűnt Országos Cigány Információs és Művelődési Központot (OCIMK) Budapesten. A tervek szerint az intézményben különböző rendezvények, kiállítások és programok kerültek volna lebonyolításra. Az intézmény megalakulását követően azonban folyamatos finanszírozási gondokkal küzdött. Problémák jellemezték az ingatlanok vásárlását és felújítását is. Az Állami Számvevőszék részletes pénzügyi-gazdasági vizsgálata is súlyos szabálytalanságokat jelzett az 1999. január 1. és 2003. június 30. közötti időszakban az Országos Cigány Önkormányzatnál, és az OCIMK is egyre jelentősebb adósságokat halmozott fel. A 2004-es évek végére egyértelművé vált, hogy sem az ingatlan felújítása, sem a fenntartása nem lehetséges. Ezért az Országos Roma Önkormányzat Közgyűlése úgy döntött, hogy megváltik az ingatlantól és az intézmény finanszírozását a továbbiakban nem vállalja. Az OCIMK korábbi feladatai ma részint az Országos Cigány Önkormányzat Dohány utcai székházában, az Országos Roma Könyvtár, Levél- és Dokumentumtár keretében valósulnak meg. (Kállai 2010:152-153).

Egy országos és egyben fővárosi roma oktatási és kulturális központ konkrét terve 2007-ben is megfogalmazódott az 1105/2007. (XII.27) Kormányhatározatban:

*„...a hazai és az európai cigány kultúra méltó bemutatása érdekében elő kell készíteni a művészeti és hagyományápoló csoportok, alkotóműhelyek helyszínének biztosítására, képzések, színházi programok, hangversenyek, ünnepi műsorok, koncertek lebonyolítására, konferenciák befogadására, múzeum és kutatóközpont, valamint szakmai műhely kialakítására alkalmas, állami felelősségvállalással működő országos roma kulturális központ létesítését és finanszírozását.”*Ez az elképzelés megegyezett a főváros hasonló szándékaival is, éppen ezért indultak ezt követően egyeztetések a fővárosi önkormányzat, a szakminisztériumok és a romákat képviselő szervezetek között. Azonban a főváros, a kormány és a roma szervezetek (Roma Integrációs Tanács, Roma Irányító és Monitoring Bizottság, Roma Parlament, Országos Cigány Önkormányzat) között évekig húzódó viták alakultak ki elsősorban a finanszírozás és a központ székhelyül elképzelt ingatlan alkalmassága kérdésében.[\[10\]](#)

A mintegy kétéves egyeztetés lezárásaként Budapest Főváros Közgyűlése 1986/2009. (XI.26.) Főv. Kgy. határozata alapján, megszületett a Fővárosi Roma Oktatási és Kulturális Központ (FROKK). Az új intézmény központja a Budapest VIII. kerület Szentkirályi utca 7. szám alatti ingatlan lett. A FROKK átszervezéssel jött létre, jogelődjei a Napház és a Cigányház voltak.

Mindezek alapján az elképzelések egy országos roma oktatási és kulturális központ felállítására egyelőre meghiúsultak. A FROKK létrehozásával a fővárosi önkormányzat szándéka a roma kultúra megőrzése, ápolása, a roma identitástudat erősítése volt. Olyan komplex intézményt terveztek, amely egyszerre lát el közművelődési, közgyűjteményi, kiállítói, rendezvényszervezési feladatokat. A tervezett pedagógiai részlegben a roma fiatalok tehetséggondozását, korrepetálását, ösztöndíjban részesítését, szakmai továbbképzések, tanfolyamok, képzések szervezését, illetve módszertani tanácsadást szociális- és jogsegélyirodát képzeltek el. (Kállai 2010, 153). Alapító okirata alapján a FROKK közművelődési, közgyűjteményi, múzeumi, múzeumi kiállítóhelyi, iskolarendszeren kívüli oktatási, képzési és a romák társadalmi integrációját elősegítő tevékenységet végez (FROKK 2015).

Összefoglalás

A kisebbségi közösségi színterek gyakorlatában követendő nyugati példaként jelentkezett, hogy a kisebbségi közösségi színterek léte és tevékenysége szorosan kapcsolódik a közösségfejlesztéshez. Ezek a házak kezdetben másolták a művelődési házak tevékenységét és csak később váltak olyan szolgáltató intézményekké, amelyek a romák körében jelentkező szükségletek kielégítésére és különböző szolgáltatások nyújtására vállalkoztak. A rendszerváltást követően a roma közösségi házakat támogató projektek egyik legfontosabb eredménye az a partneri háló kialakulása volt, amelyet a központoknak sikerült kialakítaniuk a helyi és országos partnerekkel. Az infrastrukturális fejlesztések a közösségi színterek központ jellegét erősítették. Sajnálatos tény, hogy a roma kisebbség a mai napig nem rendelkezik országos hatókörű kulturális és oktatási szakmai-módszertani háttérintézménnyel.

A roma közösségi házak jelenkori helyzetével, jellegzetességeivel, finanszírozásával, tevékenységével és szervezeti formáival további tanulmányokban szeretnénk majd beszámolni a későbbiek során.

Felhasznált irodalom:

- 1105/2007. (XII. 27.) Korm. határozat a Roma Integráció Évtizede Program Stratégiai Tervhez kapcsolódó, a 2008-2009. évekre szóló kormányzati intézkedési tervről
- 1986/2009.(XI.26.) Főv. Kgy. határozata a Fővárosi Roma Oktatási és Kulturális Központ alapításáról
- Fayol, Henry (1984): Ipari és általános vezetés. Budapest, KJK
- Fővárosi Roma Oktatási és Kulturális Központ (FROKK) Alapító Okirata. Elérhető: http://www.frokk.hu/images/pdf/alapito_okirat_2015_jun.pdf, letöltés ideje: 2016. október 29. 10. h. 32. s.
- Juhász Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, Csokonai Kiadó
- Kállai Ernő (2010): A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának jelentése a kisebbségi kulturális jogok érvényesülésének vizsgálatáról, 131-488. p. Elérhető: <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/165788766.pdf>, leöltés ideje: 2016. október 6. 15. h. 40. s.
- Lukács György (2001a): Roma közösségi házak Magyarországon. Kutatási beszámoló. Budapest, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, 9-64. p.
- Lukács György (2001b): Beszámoló az USAID Roma Közöségi Központ programjairól. Kézirat, Budapest, Autonómia Alapítvány, 3-8. p.
- Sári Mihály (1997): Város és művelődés. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 19-21. p.
- Taylor, F. W. (1983): Az üzemvezetés. A tudományos vezetés alapja. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Varga A. Tamás – Vercseg Ilona (2001): Közöségfejlesztés. Budapest, Magyar Művelődési Intézet.
- Vercseg Ilona (1989): A közművelődés fejlődésének tendenciái a '80-as évek Magyarországon.

Innováció a közművelődésben. Budapest, Művelődéskutató Intézet, 28. p.

- Vercseg Ilona (1990): A közösségfejlesztés további magyar sajátosságai. In: Kultúra és Közösség, 1990. 3. szám, 113–122. p.
- Vercseg Ilona (1993): Közösség. Eszme és valóság. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 39. p.

[1] A roma közösségi házakkal szinonim kifejezésként használjuk a roma közösségi színtereket, roma közösségi tereket, roma házakat is. Ugyancsak szinonim fogalomként használjuk a roma és a cigány szavakat is. Ennek alapja a London mellett, 1971-ben lezajlott I. Cigány Világkongresszus, ahol a megjelentek azt a határozatot hozták, hogy a továbbiakban romának hívják magukat, a sok esetben pejoratív értelemben használt, negatív konnotációkkal bíró cigány népnévvel szemben. Ez a váltás Magyarországon a 20. század nyolcvanas éveitől terjedt el a politikai korrektség térhódításával összhangban. A mai szóhasználatban lényegében a cigány és a roma kifejezés is megengedett, hiszen azokban összefoglalóan a Magyarországon élő valamennyi népcsoportot beleértjük. Éppen ezért a szakirodalom vagy együtt használja a két kifejezést: roma/cigány, vagy szinonim fogalomként kezeli azokat.

[2] Tevékenységükben egyszerre kulturális, szociális, egészségügyi és pedagógiai feladatok is megjelennek.

[3] Franciaországban animációnak nevezik a közösségekkel való foglalkozást. A legjellemzőbb fejlesztési tevékenységek a szocio-kulturális animáció, a szabadidős közösségek és ifjúsági csoportok animálása. A francia közösségfejlesztés animáció-elmélete nagy hatást gyakorolt a magyar közösségfejlesztésre is. Itt említhetjük Joffre Dumazedier kutatásait, amelyek megalapozták a francia közösségfejlesztés egyéni útját, illetve Edouard Limbos könyvét, amelyet a Népművelési Intézet 1985-ben kiadott „Kulturális és szabadidős csoportok animálása” címmel. (Sári 1997:21).

[4] A magyarországi közösségfejlesztés sajátosságairól, nehézségeiről Vercseg Ilona számos tanulmánya látott napvilágot már korábban is (Vercseg 1989; Vercseg 1993; Vercseg 1990; Varga A. – Vercseg 2001).

[5] A közösségfejlesztés a felsőoktatási szakemberképzésben az 1980-as évek második felében jelentkezett. Debrecenben a KLTE Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszékén indult önálló tárgyként 1986-ban.

[6] USAID: United States Agency for International Development. Az Amerikai Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Hivatala.

[7] A közösségi ház alprogram a szervezetek kultúraközvetítő, jogi tanácsadó és szociális tanácsadó feladataira vonatkozott. Az oktatási alprogram elsősorban a roma fiatalok általános iskolában való megtartását, valamint továbbtanulásuk elősegítését szolgálta. A vállalkozásfejlesztési alprogram a vállalkozókat, őstermelőket segítő képzések megszervezésére és lebonyolítására irányult. Az Alapítvány pályázati felhívására a mintegy 162 regisztrált szervezetből 27 szervezet küldött be pályázatot. A pályázati bizottság hét szervezetet javasolt az USAID-felé támogatásra. A nyertes közösségi terek átlagosan 5 millió Ft-ot kaptak az infrastrukturális és személyi feltételek kialakítására, illetve programok szervezésére.

[8] Arra nézve, hogy az egyesület működik-e jelenleg nincs információnk.

[9] A 33 településről érkező beiskolázottak száma 99 fő volt, a képzést 66-an végezték el. A tanfolyam célja alapvetően az volt, hogy a roma közösségi házak vezetői és aktivistái képessé váljanak saját közösségük demokratikus alapon történő megszervezésére.

[10] Néhány roma szervezet (Roma Integrációs Tanács, Roma Irányító és Monitoring Bizottság) alapvetően nem találta alkalmasnak és méltónak a Budapest VIII. kerületi Szentkirályi út 7. szám alatti ingatlant egy országos kulturális központ létrehozására. Ezzel a Fővárosi Cigány Önkormányzat is egyet értett, azonban az ingatlant arra már alkalmasnak találta, hogy az akkor már nagyon rossz körülmények között üzemelő két budapesti intézmény: a Cigányház – Romano Kher és a Napház – Khamorro Kulturális Intézmény és Klubmozi az épületben kapjon helyet. Ebben az elképzelésben akkor még megjelent az országos feladatok ellátásának lehetősége is. Az egyeztetések azonban a főváros, a kormány és a roma szervezetek között a finanszírozás és a székhely tekintetében nem hoztak eredményt.